

סימן ח' – גילוי חיבה בפרהסיא

שאלה: אני מדריכת כלות ונשאלתי אם יש מקורות הלכתיים המתייחסים לגילויי חיבה בין איש לאשתו, החל מנתינת ידיים ועד לחיבוק ונישוק בציבור. האישה העלתה את האפשרות שהכללים אולי יהיו שונים בנוכחות בני משפחה קרובים לעומת מקום ציבורי גדול כגון בחתונה, וכדומה. הבעל נוטה לכיוון גישה מחמירה יותר, אך האישה "רוצה לעשות את הדבר הנכון, ולא רק להחמיר". היא מעוניינת בתשובות אמתיות המבוססות על מקורות שעליהם היא יכולה לסמוך.

תשובה: נושא זה מורכב משני עניינים: האחד, המישור ההלכתי וערכי התורה והשני, ההיבט הייעוצי-אישי, הרצון לסייע לאישה זו ולבעלה לקבל החלטה שמתאימה להם כזוג. אתייחס קודם כל למישור ההלכתי והערכי ואשוב לעניין הייעוצי-אישי לאחר מכן.

האם אסור לאיש ולאישה לגלות חיבה פיזית בפרהסיא? הגמרא אינה מתייחסת לעניין זה באופן ישיר, אולם הרמ"א (שו"ע אה"ע ס' כא, סעי' ה) פוסק כדלהלן: "יש אומרים שאין לנהוג אפילו עם אשתו בדברים של חיבה, כגון לעיין ברישיה אם יש לו כינים, בפני אחרים."

לכאורה הרמ"א קובע איסור כולל לגבי גילויי חיבה בציבור, אפילו בדיקת כינים בשיער הראש. הטעם הוא ככל הנראה שבדיקה כזו דורשת עמידה קרובה מאד לאדם, נגיעה בשער והסתכלות מעמיקה בראשו האורכת זמן ממושך. כשפעולה זו אינה נעשית על ידי בעל מקצוע, היא נעשית בדרך כלל על ידי אדם קרוב מאד, כגון הורה או בן זוג, דבר שיגדיר אותה כפעולה בעלת אופי אינטימי. לפי זה, כנראה, כל גילויי פיזי של חיבה או אינטימיות בין בעל לאשתו, אף כזה שאינו בעל אופי רומנטי או מיני, נאסר לחלוטין.

אולם מסקנא זו אינו נכונה בהכרח. פסק הרמ"א הובא בעקבות הערות הנימוקי יוסף על אגדתא בבבא בתרא (נח, ע"א). בגמרא נאמר: "ר' בנאה הוה קא מציין מערתא, כי מטא למערתא דאברהם, אשכחיה לאליעזר עבד אברהם דקאי קמי בבא. א"ל: מאי קא עביד אברהם? א"ל: גאמי בכנפה דשרה וקא מעינא ליה ברישיה. א"ל, זיל אימא ליה: בנאה קאי אבבא. א"ל: ליעול, מידע ידיע דיצר בהאי עלמא ליכא. עייל, עיין ונפק." [רב בנאה היה מסמן מערות קבורה. כשהגיע לקבר אברהם, מצא את אליעזר עבד אברהם עומד בפתח. אמר לו: מה עושה אברהם? ענה לו: הוא ישן בזרועותיה של שרה, והיא בודקת את ראשו. אמר לו: לך אמור לו

שבנאה עומד בפתח. אמר לו אברהם: תן לו להיכנס, ידוע שאין יצר בעולם הזה (דהיינו, בעולם האמת). נכנס, הביט במערה, ויצא.¹

ממעשה זה נראה שבנסיבות רגילות, לא היה ראוי שאדם יכנס לחדר שבו שוכב גבר בזרועות אשתו. הנימוקי יוסף מעיר על כך: "שמעינן מהגדה זו דרך ארץ, שאינו ראוי להתנהג עם אשתו בכיוצא בדברים הללו בפני אחרים."

מהגמרא, היינו עשויים להבין שהבעיה היא שלא ראוי לזר להיכנס לחדר שבו נמצא זוג המגלה חיבה פיזית, כיון שהוא פוגע בנוכחותו באינטימיות שבין איש לאישתו. כלומר, אילו רבי בנאה היה נכנס בלי להודיע מראש, הוא היה נוהג שלא כראוי. אך הנימוקי יוסף הבין שהמוקד הוא כיצד אמורים בני זוג להתנהג בנוכחות אחרים. אינטימיות היא חוויה סגורה, פרטית בין שני יחידים. כשם שהיא נפגעת כשנכנס זר לחדר בלי להודיע, כך היא נפגעת כשבני הזוג מגלים חיבה כזו בפני אדם זר. תחושת החיבה או המיניות עדיין תהיה קיימת אך האופי האינטימי של המעשה היה נעלם.¹

כאשר מבצעים פעולות אינטימיות בפרהסיא, לא רק שיש בכך פגיעה באופי האינטימי של הפעולה, אלא שיש בכך גם גם פגיעה באופי הלא-אינטימי, הלא-אירוטי של המרחב הציבורי. אני מאמין שזהו ערך שכולנו מסוגלים להזדהות איתו בחברה שבה דברים כה רבים שפעם היו פרטיים, או שאמורים היו להיות פרטיים, מוצגים כעת בראש כל חוצות.

אולם, עלינו להתמקד במשקל ובהיקף של סוגיא זו. יש לציין כי הגמרא מעולם לא אמרה שהתנהגות כזו אסורה, והנימוקי יוסף עצמו אומר פשוט שהיא אינה בגדר דרך ארץ ואינה תואמת נורמות מוסריות מקובלות. באופן דומה, אומר הרמ"א כי "אין לנהוג" כך, ולא "אסור לנהוג כך", ונראה שהוא מדבר רק על התנהגות ראויה (ראו שו"ת בני בני א, לו, א). בנוסף לכך, כל הני"ל מבוסס על הערה בודדת של אחד מן הראשונים. לפיכך, כותב הרמ"א את הדברים בשם "יש אומרים" ולא מביא אותם כהלכה פסוקה.

ובכל זאת, עלינו לשאוף להתנהגות אידיאלית, ולא להסתפק בדרישות המינימום. השאלה העיקרית, אם כן, היא עניין ההיקף: אילו פעולות תחשבה פעולות אינטימיות שלא ראוי לעשותן בפרהסיא?

¹ לעניין זה יש קשר מסויים עם הדיון בגמרא כתובות (עב, ע"א) בנוגע לדת יהודית והתנהגויות שנחשבו לבלתי ראויות לנשים נשואות באותה חברה, כיון שהן עשויות למשוך מבטים או תשומת לב לא רצויה של גברים זרים, והדבר עשוי להיתפס כחדירה לאינטימיות בין בעל לאשתו.

לפי הגמרא, הפעולה האינטימית בין אברהם לשרה היא ככל הנראה שכיבה בחיקה של בת הזוג, ולכן פעולת בדיקת הכינים שהרמ"א מזכיר לא אמורה להיות בעייתית לכשעצמה. אף אם מדובר בפעולה בעלת אופי אינטימי באופן כלשהו, ודאי שאינה בעלת אופי מיני, ולכן איזו בעיה יכולה להיות בה? הדרישה (אה"ע סי' כא, ס"ק ב) מעלה נקודה זו ואומר שפסקו של הרמ"א מבוסס על תשובת הרשב"א (חלק א, סי' תתשפח) הסבור שהפעולה האינטימית בין אברהם ושרה לא הייתה השכיבה הקרובה זה לצד זה אלא בדיקת הכינים. מסיבה זו, אומר הדרישה, הרמ"א פסק שאפילו פעולה שאינה מינית באופן מובהק אין לעשותה בציבור.

אולם, פסיקת הרשב"א אינה שייכת למקרה זה. הרשב"א מעולם לא כתב שיש איסור על גילויי חיבה בין איש לאישו בציבור. הוא התמקד בנקודה אחרת, לגבי פעולות אינטימיות האסורות בין בני הזוג כשהאישה נידה, שאותן אנו מכנים ה"הרחקות", הכוללות פעולות רבות שלא היה עולה על דעתנו להגדירן כאינטימיות או בעייתיות בהקשרים אחרים. כדוגמה לכך כותב הרשב"א שאסור לאיש ולאישו להעביר חפצים זה לזו כשהיא נידה, למרות שפעולה זו מותרת לגבר ואישה שאינם נשואים. באופן דומה, אומר הרשב"א, בדיקת שיער הראש של אדם אחר אינה בעייתית בהקשרים אחרים, אלא רק כאשר היא נעשית בין איש לאשתו נידה.

ראשית יש לציין שהרשב"א מעולם לא אסר גילויי חיבה בציבור. חשוב מכך, הרשב"א אומר מפורשות שבדיקת כינים נמצאת באותה קטגוריה של העברת חפץ, פעולה שיש בה בעייתיות אך ורק בין זוג נשוי כשהאישה נידה ולא בהקשרים אחרים. אם אכן מותר לאיש ואישה להעביר חפצים מיד ליד בציבור כשהיא אינה נידה (ראו אגרות משה יו"ד חלק ב, סי' עז) ובהתחשב בכך שבאופן כללי מסווג הרשב"א בדיקת כינים בקטגוריה של העברת חפצים, ההגיון אומר שבדיקת כינים ופעולות אחרות שאינן בעלות אופי מיני מותרות גם הן בין בני זוג בפרהסיא כשהיא אינה נידה.²

אולם הטי"ז (אה"ע סי' כא, ס"ק א) מגן על עמדתו של הרמ"א ואומר שבגילויי חיבה יש שתי בעיות. האחת, שפעולות מסוימות, בעיקר מיניות,

² הרשב"א אכן מבין שלפי המעשה בבבא בתרא הבעיה עם כניסתו של רב בנאה לא הייתה שכיבתו של אברהם בחיקה של שרה, אלא בדיקת שיער הראש שלו לכינים על ידה. מסתבר שלדעת הדרישה, הרמ"א הביא מתשובת הרשב"א את העיקרון שבדיקת הראש נחשבת פעולה אינטימית, דבר שאדם אחר, כגון רב בנאה, אינו אמור לראות. הבעיה במסקנה זו היא (1) הרשב"א מעולם לא אמר שקיימת בעייתיות בגילויי חיבה בין איש לאשתו בפרהסיא כיון ש (2) ניתן להבין את הגמרא כאומרת שהבעיה היא שאין ראוי שרב בנאה יפריע אפילו לרגע אינטימי-למחצה בין בעל לאישה. ברגע שתופסים שפעולה זו נכנסת לקטגוריה של מעשים לא מיניים, שאינם אסורים כשהאישה אינה נידה, אמירת הרמ"א שאין לעשות פעולות בעלות אופי כזה בפרהסיא היא מסקנה מרחיקת לכת.

הן במהותן בעלות אופי פרטי ואין לעשותן בפרהסיא משיקולי צניעות. דוגמא מובהקת לכך היא יחסי אישות, אך באותה קטגוריה יימנו שכיבה בחיקו של בן זוג, המוגדרת על ידי ה"ט"ז כ"מעין תשמיש" (אה"ע ס' כא, ס"ק א), כלומר מעשה הקשור או דומה לתשמיש המיטה.

הבעיה השנייה היא שעל כל אדם להקפיד להימנע מהתנהגויות המעוררות מחשבות מיניות אצל אחרים- הרהורים. קטגוריה זו כוללת רשימה ארוכה יותר של פעולות, אף אלה שאינן קשורות ליחסי מין ושאינן בעלות אופי מיני מובהק. בדיקת שיער הראש לכינים באופן כללי אינה משתייכת לקטגוריה זו, אך כשהיא מתבצעת על ידי בני זוג, היא עשויה לגרום לצופים להרהר בעניינים אינטימיים יותר בין בני הזוג ובכך להביא להרהורים בלתי ראויים. שיטת ה"ט"ז מובאת בבית שמואל (אה"ע ס' כא, ס"ק ג) ואומצה על ידי מספר פוסקים.

באשר לפסק הלכה, אני נוטה שלא לאמץ את שיטת ה"ט"ז האוסר אף פעולות לא פרטיות ולא אינטימיות מחשש להרהורים שיעלו אצל אחרים. בנוסף לכך שהבסיס לשיטה זו במקורות רעוע למדי, היא מטילה את כובד האחריות על הצד הלא נכון. על אף שהאחריות ליצור מרחב ציבורי מכובד ללא אירוטיות מוחצנת מוטלת על כולנו (ראו שבת סב, ע"ב), האחריות להימנע מראיית מעשים שעשויים לגרום להרהורים מוטלת בעיקר על המתבונן, לא על זה שמתבוננים בו.³

לכן, אם מדובר בפעולה שאינה מינית מטבעה, הדאגה שנתנית ידיים, ואפילו נשיקה על השפתיים, תגרום לאדם אחר להרהר אינה אמורה להיות מוטלת על בני הזוג. אם פעולות אלה מעוררות הרהורי עבירה אצל אדם מסוים, הוא תמיד יכול לבחור להטות את המבט הצידה.

לא קל להגדיר את הגבול בין פעולות מיניות לבין גילויי חיבה בהקשר של הדאגה לצניעות במרחב הציבורי. אבל לדעתי נראה ברור שנתנית ידיים או נשיקה מהירה על השפתיים אינן מהוות בעיה. כמו בכל עניין אחר, נושא זה תלוי בהקשר ובנסיבות קהילתיות וחברתיות. על כל אדם להשתמש בשכלו הישר בעניין זה.

³ כתבתי על כך באריכות במקום אחר, אך די לומר כעת שהדיון העכשווי סביב אחריות האישה נוגד את גישת הגמרא, שהחשש המרכזי שלה הוא לא כיצד האישה בוחרת להתלבש אלא האם הגבר מתבונן בה (או בכל דבר) באופן מיני (ראו ברכות כד, ע"א ועבודה זרה כ, עמ' א-ב). היות שהגמרא מוטרדת מהרהוריו המיניים של הגבר ולא מאלו של האישה, האחריות העיקרית מוטלת על הגברים שלא להתבונן בנשים באופן מיני, ואין אחריותה של האישה לכסות את כל חלקי גופה. פוסקים מאוחרים יותר מרחיבים את האחריות לאישה על בסיס האיסור 'לפני עיוור', אך העברת נטל האחריות אל האישה הופכת את סדרי העדיפויות של הגמרא, והגדרת האיש כעיוור בעניין זה מציבה אותו במקום של עבד ליצרו ופוטרת אותו מכל אחריות לרסן את יצריו ותשוקותיו.

אני מאמין שפסיקה זו נכונה אף לשיטת הט"ז הסבור שבני הזוג נושאים באחריות לגבי הרהורים של אחרים. הט"ז מיישם זאת לגבי בדיקת כינים, אך דוגמה זו אינה רלוונטית במציאות ימינו. היום, אנו מוצפים בתמונות פרובוקטיביות באורח תמידי, מפרסומות לשערי מגזינים ועד לטלוויזיה, סרטים ואינטרנט. ניתן לומר בודאות שפעולות כגון נתינת ידיים או נשיקות שאינן בעלות אופי מיני לא יגרמו להרהורים אצל אדם אחר.

הקטגוריה של הרהורים באופן כללי היא תלוית הקשר במידה רבה. לדוגמה, לפי הגמרא (ע"ז כ, ע"ב) על אף שאסור לגבר להתבונן בבהמות כשהן מזדווגות, כי הדבר עשוי לגרום להרהורים, לאדם העובד בגידול בעלי-חיים מותר לעסוק בהרבעה ובהזרעה מפני שהוא רגיל במצבים כאלו ועסוק בעבודתו ולכן לא יסחף להרהורים (להרחבה בעניין הרגל והרהורים, אפילו בענייני נגיעה בין נשים וגברים, ראו ברכות כ, ע"א; כתובות יז, ע"א; ריטב"א קידושין פב, ע"א ד"ה הכל לשם שמים; ים של שלמה קידושין פרק ד, ס' כה, ובני בנים חלק א, ס' לז). רוב גילויי החיבה הנעשים בציבור, כגון נתינת ידיים ונשיקות מהירות, אינם מעוררים מחשבות מיניות אצל אחרים ולכן יהיו מותרים אף לשיטת הט"ז.

יש להתייחס לשני עניינים אחרונים:

א) רשות הרבים ורשויות פרטיות חלקית

אופי המיקום עשוי להשפיע על הסטנדרטים לקביעת ההתנהגות הראויה. לפי הרב הנקין (שו"ת בני בנים חלק א, ס' לו, אות א) החשש המרכזי הוא מפני הרהורים מיניים אצל אחרים. לכן, לשיטתו, ככל שהמיקום שבו נעשית הפעולה פרטי יותר, כך היא תחשב יותר בעלת אופי מיני. חשש מקביל הקשור לדיונונו לעיל הוא הפגיעה באינטימיות של בני הזוג, חשש המתעצם במיקום פרטי. בהתאם לדגש זה, פוסק הרב הנקין ששכיבה בחיק של בן או בת זוג מהווה בעיה בנוכחות אחרים רק בחדר שינה פרטי שם היא מרמזת ליחסי מין, ולא ברשות הרבים.

ניתן לטעון בדיוק ההיפך. אם החשש המרכזי הוא הפגיעה באופי המרחב הציבורי, אזי התנהגות כזו במקום ציבורי תהיה בעייתית יותר מאשר במקום פרטי למחצה. לעומת זאת, כשהזוג נמצא בביתו, אמור להיות להם חופש פעולה גדול יותר. בהתאם לכך, צריך להיות מקובל יותר שאדם ישכב בחיק בן או בת זוגו בסלון שלהם בנוכחות בני משפחה מאשר בבית קפה או בספרייה, ולא להפך. אני נוטה לעמדה השנייה והייתי מקל יותר במרחב פרטי למחצה, כל עוד לא מדובר בפעולה אינטימית או בעלת אופי מיני. בסופו של דבר, יש לדון כל מקרה על פי נסיבותיו.

ב) דין נידה

יש הטוענים שאם נאפשר גילויי חיבה בציבור כשהאישה אינה נידה, כאשר היא תהיה נידה יודע הדבר לכל, תוצאה הסותרת את גדרי הצניעות והפרטיות. ברור לעני"ד שאין לחשוש מכך ואין לכך בסיס בהלכה כלל. למעשה, הרב משה פיינשטיין דוחה בפירוש חשש זה באחת מכתובותיו. הרב פיינשטיין נשאל האם מותר לזוג להעביר את התינוק שלהם מאחד לשני כשהאישה נידה על בסיס העיקרון של כבוד הבריות, כיוון שהימנעות מהעברת התינוק תשדר לכל שהיא נידה. הוא משיב שלא עולים כאן כלל עניינים של כבוד הבריות או צניעות, כיון שאישה נידה לעתים קרובות, ולכן אין סיבה להסתיר זאת מאחרים (אגרות משה יו"ד חלק ב, ס' עז). התייחסות דומה עולה אצל הרב יהודה הרצל הנקין (בני בנים חלק א, ס' לז, אות א) המציין שבגמרא כתוב שנשים היו לובשות בגדים מיוחדים כשהן היו נידות, כך שהיה די ברור לכולם האם ומתי אישה היא נידה. ברור שאין צורך לגזור על הרחקות במרחב הציבורי בכל עת על מנת למנוע מאנשים לדעת מתי אישה נידה ומתי לא.

סיכום

1. ראשית יש לציין שנושא זה הוא עניין של דרך ארץ ולא הלכה.
2. פעולות בעלות אופי פרטי ומיני, שאותם מכנה ה"ט"ז "מעין תשמיש" אין לעשותן בפרהסיא. החשש העיקרי הוא שעשיית פעולות אלה בציבור יפגעו הן באופי האינטימי של הפעולה והן באופי הלא מיני של המרחב הציבורי.
3. גילויי חיבה אחרים, כגון נשיקה מהירה על השפתיים וכדומה, מותרים במקום ציבורי. אין צריך לומר שפעולות הנהוגות בין ידידים או בין הורים לילדים, כגון נשיקה על הלחי או נתינת יד, ודאי תהיינה מותרות.
4. על כל אדם להשתמש בשכלו הישר כדי לקבוע את סוג הפעולות הנכנסות לכל אחת משתי הקטגוריות. בדומה לכך, יש להשתמש בשכל הישר לגבי אופי המרחב – ציבורי לחלוטין או פרטי למחצה. כמו כן, יש לשים לב לנתונים אחרים המשפיעים על הגדרת אופי הפעולה.
5. אין צורך לחשוש מתגובתם של אנשים אחרים לפעולות שאינן מיניות מטבען, בעיקר בהתחשב בכך שהיום אנו חשופים לגירויים רבים בתחום זה.

6. אין צורך לחשוש מכך שאנשים יוכלו לזהות האם אישה נידה או לא לפי עשייתן של פעולות או הימנעות מפעולות בפרהסיא.

לפני סיום, נשוב לעניין הייעוצי-אישי. ממכתבך משתמע שלכלה במקרה זה יש יחס אחראי ומאוזן כלפי ההלכה – לא מחמירה מדי וגם לא מקילה מדי ללא בסיס. יחס זה ראוי להערכה, בעיקר בעניינים שבהם החמרות מיותרות עשויות להשפיע לרעה על הדינמיקה בין בני הזוג ועל איכות הקשר ביניהם. אם התחושה שלה היא שבעלה אינו מפגין כלפיה חיבה כשהיא מצפה לכך, היא עשויה לחוש לא אהובה או לא רצויה. אסור שחמרות במישור אחד יובילו לקולות במישור החובות הדתיות שלנו כלפי הזולת. עלינו להחמיר בענייני שלום בית לא פחות ממה שאנו מחמירים בתחומים אחרים בהלכה.

פחות ברור לי מה עמדת הבעל במקרה זה. יכול להיות שהוא סבור כמו אשתו, אך לימדו אותו שיש להקפיד על דרך התנהגות שמחמירה יתר על המידה. אם כך, לימוד מקורות אלה יחד איתו עשויה להביא את הזוג לעמק השווה. אך יתכן שהוא חש שיש ערך דתי באימוץ חומרות, גם על חשבון רגישות כלפי אחרים, ויתכן גם שיש כאן עניינים מתחת לפני השטח שאינם קשורים להלכה כלל. יכול להיות שהוא מבטא בכך עניין רגשי, או משהו שקשור לנישואין, שגורם לו לרתיעה מהבעת חיבתו כלפי אשתו בפרהסיא. עליך להשקיע בעבודה משותפת עם הזוג ולסייע להם לגלות ולדון בעניינים אלה על מנת להגיע לשלום בית אמתי, אם נדמה שישנה בעיה עמוקה יותר, כדאי שתפנה אותם לייעוץ זוגי מקצועי.